

a lehető legnagyobb taktikai szabadságot engedi meg az iskoláknak és a pedagógusoknak.

Továbbá: nem lenne-e szerencsésebb az oktatás-nevelés egysége kifejezés helyett a *képzés-nevelés* egységről szólnunk. A képzés fogalma adekvátábban fejezi ki, hogy a korszerű oktatás nagyobb figyelmet fordít a tanulók önálló gondolkodása, alkotókészségei, önképző képességei fejlesztésére, a tanulmányi folyamatban az oktatók és a tanulók együttes tevékenységére. Az oktatás képző jellegének erősödése annál inkább jellemző, minél idősebb korosztályról, magasabb iskolatípusról van szó. Ugyancsak, amikor korszerű oktatásról, képzésről, a műveltségi anyag átadásáról, ismeretek, készségek, értelmi és alkotó képességek fejlesztéséről van szó, nem gondolkodhatunk csupán *tanóra-centrikusan*. A tantervi célkitűzések realizálása nem oldható meg pusztán a tanóra keretein belül.

Többen, több vonatkozásban szoltak a taxonómia fogalma használatáról. A *taxonómia* fogalom meghonosodott az utóbbi években a pedagógiai terminológiában nálunk is. A 60-as évek elején ezt a problémakört egyszerűen követelményrendszernek neveztük. Ha taxonómiáról beszélünk, jó lenne nem elfelejteni, hogy eredetét tekintve lélektani fogantatású, s ha érvényes követelményrendszert akarunk kidolgozni, akkor a lélektani indításon kívül legalább ilyen súllyal lenne jó a követelmények társadalmi meghatározottságát például művelődésszociológiai megközelítésben ismerni.

Az egységes alapidokumentum kidolgozása során több hazai kutatóintézet tevékenységére kell és lehet támaszkodni — jelezte egy felszólaló. Ha *komplex nevelési program* készül, mint amilyennek a tervezet ígéri, akkor — a Pedagógiai Bizottság közvetítésével — jó lenne mozgósítani azokat a tudományos erőket, amelyek a komplex feladat megoldására valóban képesek is.

Mások azt hangsúlyozták, hogy miután a miénkhez hasonló korszerűsítési törekvésekkel más szocialista országokban is találkozunk, azok figyelemmel kísérése, értelmezése, adaptálása mindenképpen hasznos.

A vitában felmerülő kérdésekre az előterjesztett anyag két szerzője, valamint a Pedagógiai Bizottság elnöke válaszolt. A Pedagógiai Bizottság elfogadta azt a javaslatot, hogy a munka — a nevelési terv-tanterv integrálása — további fázisaiban is foglalkozik a témával; tudományos segítséget nyújt az elméleti kérdések tisztázásához.

NAGY KATALIN, NAGY SÁNDOR

A NEVELÉSSZOCIOLÓGIA HAZAI TEMATI- KÁJÁNAK BŐVÍTÉSÉHEZ

A nevelésszociológia tárgyában 1973 őszén ösztöndíjas tanulmányokat folytathattam Párizsban.

A programot a szervezők — a magyar és francia kulturális kapcsolatok illetékesei (a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Főosztálya, Nemzetközi Főosztálya, az Országos Ösztöndíj Tanács; francia részről a tudományos kutatások szervezésének nemzeti központja, a Centre National de la Recherche Scientifique) — két olyan francia kutatóhelyhez csatoltak, ahol intenzív és mintegy másfél évtizede folyó, egymással összehasonlítva is több irányban

sajátos *szociológiai és nevelésszociológiai kutatások folynak, a két tudományágazon belül szorosan egymásba épülten.*

Ezeket a tanulmányaimat szeretném oly módon összefoglalni, hogy a felismert tanulmányok a hazai nevelésszociológiai tárgyú kutatások számára ne csupán bibliográfiai információt jelentsenek, hanem lehetőséget arra is, hogy *a nevelésszociológia művelésébe tartósan olyan témák is beépüljenek, amelyeknek most tanulmányom útját egyengetni szándékszik.*

Párizsi tanulmányaim közben elsősorban arra figyeltem, amit olvastam, vagy amiről a konzultációk keretében beszélünk, de természetes volt az is, hogy tanulmányaim szorosan ötvöződtek a felkészülés itthoni szakaszával. Ezek együttesét szeretném összefoglalni.

Két kizáró megjegyzést előre kell bocsátanom: szándékosan nem foglalkozom hazai nevelésszociológiai kutatásokkal, publikációkkal, mert arányvétel nélkül ezt most nem tudnám megoldani; a közelmúltban megjelent „Az iskola szociológiai problémái” c. tanulmánygyűjtemény,¹ amelynek összeállításában a válogató szándék szintén a nevelésszociológia tematikájának bővítésére utal. A könyvre csak akkor fogok hivatkozni, ha az általam érintett művek valamelyikéből tartalmaz részletet.

*

Az a viszonylag önálló tudomány, amit ma nevelésszociológiának nevezünk, meglehetősen fiatal, jószerint csak a századforduló táján keletkezett. „Eredete” ugyan jóval korábbi, történeti keletkezésétől azonban most tekintsünk el.

Talán nem elfogultság a franciák részéről, ha úgy látják — s ez általában is elfogadott —, hogy e tárgyban *az első nagyobb oeuvre-t* Émile DURKHEIM hagyta ránk, elsősorban az „Éducation et sociologie” c. munkával,² amely címében exponálta a sajátos tárgyat.

Durkheim foglalkozásszerűen is kötődött a pedagógiához. Amint az a pedagógiával foglalkozó szociológiai előadásainak sajtó alá rendezéséből kiderül, Paul Fauconnet az „Éducation et sociologie” bevezetőjében azt írja, hogy Durkheim egész munkássága alatt egyidejűleg adott elő szociológiát és pedagógiát, kezdetben a bordeaux-i egyetemen 1887—1902-ig. Pedagógiai tárgyú előadásait két hetenként tartotta. Hallgatói főleg az elemi fokú oktatásra készültek fel.

A Sorbonne-on 1902-től tanította a pedagógiát, egészen haláláig, a rendelkezésére álló idő mintegy harmadát szentelve a szociológia mellett a nevelés kérdéseinek. Nagyon jellemző, hogy hallgatói itt is közvetlen kapcsolatban álltak az iskolával; javarészt tanítók, vagy tanárképzőintézeti tanárok voltak.

Előadásai sokáig kiadatlanok maradtak, s azok nyomtatásban megjelent gyűjteménye ma sem tekinthető teljesnek. Az „Éducation et sociologie” szerkezete is nyilván annak nyomát viseli magán, hogy szóban elhangzott mondanivaló sajtó alá rendezésével van dolgunk, s így a gyűjteményben óhatatlanul előfordulnak visszatérő gondolatok is. A kötet négy fejezete a következő kérdések köré csoportosul: mi a nevelés, milyen természetű dolog a nevelés, mi a szerepe; a nevelés lényege, módszerei; nevelés és szociológia; a francia nevelés szerepe és története.

Az utóbbi témát Durkheim önállóan is feldolgozta „L'évolution pédagogique en France” címmel.³

¹ Az iskola szociológiai problémái (Válogatott tanulmányok); Válogatta *Ferge Zsuzsa és Háber Judit*. Bp. 1974. 538 oldal.

² Émile *Durkheim*: Éducation et sociologie. Paris, 1926. Kiadta Félix Alcan. 158 oldal. Bevezető: Paul *Fauconnet*.

³ Ebből a műből három részletet közöl Az iskola szociológiai problémái c. gyűjtemény.

Durkheimet nem csak a nevelés és szociológia együttlátása avatta tudománytörténeti szempontból a pedagógia számára is kiváló tudóssá, hanem — tanulmányunk tárgya szempontjából — egy irányzat jellegzetességeinek körvonalazása is.

A nevelés lényegét tekintve Durkheimtől annak egyfajta determinista szemlélete származik, s bár a determinizmus önmagában csak féligazság, *Durkheim nevelésszociológiai determinizmusa egyértelműen kritikai és hatásában is haladó jellegű volt.*

Mint hogy nagy jelentőséget tulajdonítok annak, hogy valamely kérdésről mit állított maga a szerző, a magyar olvasó számára nemcsak ismertetem Durkheim — vagy mások — néhány jelentős nézetét; a terjedelmes kontextus ismeretében lehetőleg szöveghű változatban, hanem eredetiben is bemutatom azt a néhány sort, amivel elkerülhetem, hogy az egészről kiragadott néhány, csak fordításban felhasznált sor csupán az interpretáció benyomását keltse.

Durkheim felismerte, hogy a nevelés nem csak az emberek belátásától függ; ennél jóval bonyolultabb hatásmechanizmus függvénye. A dolog nem egészen úgy áll, hogy azzá neveljük gyermekeinket, amivé akarjuk. Nem csupán az egyes esetekben kétségtelen biológiai (pszichikai) determinizmus miatt. *Szándékunknak még eszmei alapjai sem pusztán belátásunktól függenek.* („... en fait, chaque société, considérée à un moment déterminé de son développement, à un système d'éducation qui s'impose aux individus avec une force généralement irrésistible. Il est vain de croire que nous pourrions élever nos enfants comme nous voulons.”⁴

A századfordulón, a szabadversenyos kapitalizmussal kapcsolatos illúziók alkonyánál a tudatunktól függetlenül ható társadalmi mechanizmusok érvényességének felismerése előremutató jegye a társadalom mechanizmusainak magyarázatára hivatott szociológiának s egy szociológiába ágyazott pedagógiai tudományos alapállásnak.

E felismerésnek természetesen *a nevelés durkheimi fogalmában* is jelentkeznie kell. Durkheim szerint a nevelés felkészíti az új nemzedéket feladataira, fizikai, értelmi, erkölcsi szempontból egyaránt, annak a társadalmi környezetnek alárendelten, amelyhez a gyermek tartozik. („L'éducation est l'action exercée par les générations adultes sur celles qui ne sont pas encore mûres pour la vie sociale. Elle a pour objet de susciter et de développer chez l'enfant un certain nombre d'états physiques, intellectuels et moraux que réclament de lui et la société politique dans son ensemble et le milieu spécial auquel il est particulièrement destiné.”⁵

E tanulmány keretében nem lehet feladatom nyomon követni Durkheim teljes hatását a francia nevelésszociológia fejlődésében, de kétségtelen, hogy mindazok, akiknek munkásságát tanulmányoztam, ha nem is közvetlen „utód”-ként, de valamiképp a durkheimi vonal mentén rendeződnek, nemcsak jó patrióta módjára tisztelve a nagy mesternek. Durkheim munkásságának lényegéből valamit mind átvettek, s azt valami módon természetesen használták saját koncepciójuk kimunkálásának alapelemeként; az új koncepció azonban a maga teljességében már jóval több, mint egy alapító eszméinek követése.

*

Azok közül a professzorok közül, akiknek személye közvetlenül s az intézmények nyújtotta lehetőségek és konzultációk segítségével szerepet játszott számomra az idő maximálisan jó kihasználásában — logikai megfontolásból, de

⁴ Éducation et sociologie, 41.

⁵ Éducation et sociologie, 49.

talán a kutatásaik kezdeteinek időpontjára való tekintettel is — első helyen Paul-Henry CHOMBART DE LAUWE professzort említem, a Centre d'Éthnologie Sociale et de Psychosociologie vezetőjét. Az intézmény a párisi egyetemek hálózatába tartozik, ahol egyidejűleg kutatnak és oktatnak.

P.—H. Chombart de Lauwe etnológiával, pszichoszociológiával, szociológiával és urbanisztikával foglalkozik. Ezen kívül intenzíven érdeklik kultúrfilozófiai kérdések és a felsőfokú oktatás, az egyetemi képzés nevelésszociológiai kérdései. Műveinek egyes részei nevelésszociológiaiak, egyik-másik műve teljes egészében az.

Kutatásait a Centre Nationale de la Recherche Scientifique is támogatja, kiadja műveinek egy részét. Az általa irányított nagyszabású felmérések és elemzések megrendelésre készülnek, és a tájékozódást és hatékonyabb intézkedések meghozatalát hivatottak előmozdítani, — még akkor is, ha a francia államigazgatás és jogrend, különösen, ha közigazgatásról van szó, annyira bonyolult és áttételes, hogy a legmegbízhatóbb vizsgálatok hatásfoka sem lehet túl nagy, nemcsak a társadalom uralkodó rétegeinek szemlélete miatt, hanem a döntések és ügyintézés labirintusai miatt sem.

Megpróbálom bemutatni, hogy a professzor munkásságában az említett tudományok segítségével tipizálható kutatások hogyan fogadják magukba dokumentáló, rákérdező, elemző módon a nevelésszociológiát is.

Az 50-es évek elején H.-P. Chombart de Lauwe és köre nagyobb szabású vizsgálódásba kezdett, amelyről a „La vie quotidienne des familles ouvrières” c. munkában⁶ számoltak be.

A kutatást mintegy 15 főből álló team végezte. Az adatfelvétel és az elemzés az 1950—54 közötti évekre jellemző, tehát arra az időszakra, amely közvetlenül a második világháború után alakult ki, de már a háború alatt elszenvedett különleges nyomor „leküzdése” után.

Ezúttal a művet csupán kutatásmódszertani tanulságai érdekében mutatom be. (Maguk a tények — lévén egy más ország társadalmi-gazdasági-politikai viszonyairól szó — e közlemény keretein belül kevésbé „érdekesekek”.)

Éppen kutatásmódszertani szempontból nagyon jellemző, hogy a rendszerint egyébként e„nellőzhető függelékkel kell kezdenem, amely 40 oldalnyi teret foglal el, s a végzett munkát hivatott bizonyítani.

E függelék tagolása önmagában is imponálóan beszél a vizsgálat szakszerűségéről: 1. a team-munkában felmerült tudományos megfontolások; 2. a foglalkozási kategóriák, majd részletesebb bontásban is (7 nagyobb kategória, azon belül 8—10 féleség), ami a munkásosztály életviszonyainak „leképezéséhez” jól kinyagítható, elemezhető; 3. mindazon vizsgálatok és adatfelvételek felsorolása, amelyek az 1948—1954 közötti időben keletkeztek és a témára vonatkoztatva használhatók, akár a team munkatársaitól, akár másoktól, más teamektől, állami és társadalmi szervektől, szervezetektől származnak; 4. a felhasznált szakirodalom bibliográfiája, mintegy 150 mű, francia, angol, amerikai tanulmány, könyv; 5. a kigyűjtött adatok közreadása, főként táblázatok, rangskálák, grafikus ábrázolások formájában, térkép Franciaország azon helységeiről, ahol az adatfelvétel történt; 6. a közzétett adatok összefüggéseit ábrázoló grafikonok; 7. valamennyi kérdőív bemutatása.

A függelék legalább három szempontból is van oly becses, mint a könyvnek az a 250 oldalnyi tartalma, amely a kutatás eredményeit szövegben kifejtett konklúziókkal mutatja be.

⁶ P.—H. Chombart de Lauwe: La vie quotidienne des familles ouvrières. Kiadta az CNRS, 1956. 307 oldal.

— A függelékben tárolt adatok történeti-összehasonlító és nemzetközi-összehasonlító vizsgálatok számára egyaránt rendkívül becsesek. Az idő múlásával a társadalmi osztályok életében változások következnek be, s egy-egy periódus állapota később már nehezen rekonstruálható, s a történetírás számára többszörösen nehezebb feladatot jelent.

— Kutatásmódszertani szempontból a kiterjedt adatfelvétellel kérdőíveinek közreadása más kutatók számára lehetővé teszi azoknak akár közvetlen felhasználását is, amiből nem csak az az előny származhat, hogy bevált kérdőíveket kívánatosabb használni, mint olyanokat, amelyekkel még nem próbálkoztunk sem mi, sem mások, hanem az az előny is, hogy az említett összehasonlító eljárás számára éles kontúrokkal rajzolódhatnak ki az eltérő helyzetek, mert ilyen eljárások esetén egyes kérdések pl. megválaszolatlanok maradnak (a jelenség az adott közegben nem létezik), más problémák pedig létüket éppen az által jelzik, hogy a válaszokba „beszűrődnek”.

— Az adatfelvételen a gyermekek életviszonyainak „leképezése” ugyanolyan nagyságrendet képvisel, mint a felnőtteké; *a gyermek szociológiája nem válik ki a felnőttek szociológiájából*. Erre azért ajánlatos felfigyelni, mert a pedagógia általában alacsonynak mondható hatásfokának okai között talán vezet az a tragédia, hogy az idők folyamán *kikülönítette a gyermek életét a társadalom organikus életéből*, s mennél nagyobb utat tett meg a kikülönítésben, pl. az intézményes nevelés szakirodalmának kidolgozásával, annál nagyobb valószínűséggel nyitott utat a beszűkült, „pedagogizáló” látásmódnak. Ebben az esetben — s nem érdektelen az sem, hogy éppen munkáscsaládokról és munkásgyermekéről van szó — a gyermek és nevelésének organikus egysége környezetével — együttlításban jelenik meg, s ez nem csak a szociológiai felvételek számára lehet *tanulságos* (azaz: „ne feledkezzünk meg a gyerekekről sem!”), hanem a *nevelésszociológiai felvételek számára is* (tehát: „ne feledkezzünk meg a felnőttekről sem!”).

Amennyiben hű képet akarunk nyerni gyerekekről adatfelvételek segítségével, nem nélkülözhetjük az életüket meghatározó környezet részletes bemutatását sem.

A kutatásról szóló szöveges beszámoló, a könyv összesen tíz fejezete, nagyon sokoldalúan, mintegy ötven szempontból, elméleti megfontolásból tekintette át a gyűjtés gazdag anyagát. Ezek javarészt már a hipotézisben, a kérdőívek megkonstruálásában is szerepet játszottak. Ilyenek a család szerkezete; a családtagok munkája a foglalkozás keretében és otthon; fogyasztás és a fogyasztás struktúrája; jövedelem; jövedelem és fogyasztás; gyermeknevelés; társas kapcsolatok és ezek jellemzői, s még sok egyéb.

A munkáscsaládok mindennapjairól készült szociológiai „leírást” hasonló vizsgálat követte „*Famille et Habitation*” címmel,⁷ melynek publikálási éve 1960, ami gyakorlatilag arra utal, hogy az előző nagy adatfelvétel nem szakadt meg; követte egy másik. A két publikáció között eltelt 4 év éppen csak elég volt a munka további folytatásához, illetve kiterjesztéséhez.

Az új vizsgálat területi szempontból koncentráltabb volt, a rétegspecifikus jegyek szempontjából pedig kiterjedtebb, mint az előző. 1521 háztartást vizsgáltak meg 3 városban.

A vizsgálat urbanisztikai-fejlesztési célokat is szolgált, mert új lakótelepeken történt, s feladata volt arra is választ adni, hogy a megvizsgált háromféle különböző mesterséges településszerkezet s abban az otthon-kultúra és társadalmi kapcsolatok milyenek a vizsgált családok visszajelzései tükrében. Ilyen értelemben a vizsgált személyek, közösségek bizonyos értelemben kísérleti alanynak is minősülhetnek.

A három kiválasztott új település: 1. „*maison radieuse*” Nantes periferiáján (Le Corbusier tervezte, s felhasználta a Marseillesben korábban épült „*maison radieuse*” alkalmasságának tapasztalatait);⁸ 2. *la Cité de la Pleine* egy lakótelep Párizstól mintegy 10 km-re délnyugatra, amely a falu településszerkezetének funkcióit veszi át, tehát házat és udvart is magukba foglaló zárt

⁷ P.—H. *Chombart de Lauwe*: *Famille et Habitation*. Kiadta az CNRS, 1960. 364 oldal.

⁸ Vö. *Le Corbusier*: *Manière de penser l'urbanisme*. Magyarul: *A jövő nagyvárosai*. Bp. 1968. A marseilles-i lakóegység (l'unité d'habitation) 1947—52-ben épült; a nantes-i lakóegység (Récs-les-Nantes) 1953—55-ben.

telkek sorakoznak egymás mellé, s egyaránt lehetővé teszik az emberek tradicionális viszonylagos közelségét, de viszonylagos szeparáltságát is; 3. *la Cité de la Benauge à Bordeaux-Bastide*, amely új városrész Nagy-Bordeaux belső területén.

E három mesterségesen létrehozott településszerkezetben különböző társadalmi rétegek élnek, de a három település rétegspecifikus jegyei külön is kimutathatók.

E kutatás jellemzőiből ki kell még emelni azt, hogy a szociológusokhoz építésszek is csatlakoztak, s együtt vizsgálták a funkció és forma elvének érvényesülését, s azt, hogy a gyakorlat hatására az elv megvalósításán milyen korrekciókat kell végrehajtani.

Az emberi szükségletek — különösen a városokban — rendkívül változatos és változókonnyá váltak az utóbbi másfél évtizedben, s kielégítésük részben spontán, részben tervezett módon történik. A kutatás szociológusait és építészeit az érdekelte, hogy melyek a különféle szükségletek, s építészeti, térkiképzési megoldásuk bevált-e. (Nem térhetek ki most részletesen annak szemantikai értelmezésére, hogy a francia „besoin” és „aspiration” hogyan tudja differenciálni a „szükséglet” értelmén belül azt, aminek a kielégítése elvárható szükségszerűség, attól, ami csak „elvárás” formájában jelenik meg, de ki nem elégítése nem csapódik le feltétlenül konfliktusokban, hanem inkább a fejlesztés dinamizmusához járul hozzá.⁹)

Ebben a vizsgálatban a gyermek szintén egyenrangú a felnőttekkel, s megtudhatjuk, hol a helye a családban, hol étkezik és alszik, hol lokalizálódnak formális és informális, otthonon belüli és kívüli kapcsolatai.

Nincs szándékomban félbehagyni H.-P. Chombart de Lauwe tanulmányozott munkásságának ismertetését, de minthogy e vizsgálatok egészen szoros rokonságot s bizonyos átfedéseket is mutatnak egy másik, ugyancsak nagy munkával, ezért itt térek ki *Mme Y., M.-J. CHOMBART DE LAUWE* „Psychopathologie sociale de l'enfant inadapté” c. művére,¹⁰ amely vizsgálati módszerét tekintve sok hasonlóságot mutat az előző két művel, s konzekvenciáival a nevelésszociológiai vizsgálatoknak ahhoz a vonulathoz tartozik, amely a konkrét milieu hatását vizsgálja a felvétel visszajeléseiben, s ráadásul nem implicit, hanem explicit formában, gyermekekre vonatkoztatva. E kutatás tárgya közvetlenül a gyermek, s a vizsgálat, az adatfelvétel során jelenik meg az őt körülvevő szociális miliő.

A címe szerint pszichiátriaiának tűnő munka korántsem csak az, s talán első-sorban nem az. A könyv alcíme megkönnyíti a téma értelmezését: a szerzők megpróbálják áttekinteni a környezet és az öröklés hatását a gyermekek viselkedésére.

A vizsgálat — ezúttal pszichológusok, orvosok és szociológusok összefogásaként — Páris és Bordeaux olyan lakónegyedekre összpontosult, ahol a környezet-ártalom ökológiai okokból a legvalószínűbb volt.

A gyermekek viselkedését (=magatartását; „comportement”) bizonyíthatóan befolyásolja a lakókörnyezet túlnépesedése, a gyermek helye a lakásban, azok a társas konfliktusok, amelyeknek színtere az otthon, a tágasság hiánya a gyermek életében.

A vizsgálat során leírták azokat a családokat, amelyek sem anyagi, sem pszichológiai szempontból nem képesek gyermekeik kielégítő gondozására, s a szülő—

⁹ A terminológia alkalmazása jól megfigyelhető a P.—H. Chombart de Lauwe szerkesztésében megjelent tanulmánygyűjteményben, melynek címe Aspirations et transformations sociales. Éditions Anthropos. Paris, 1970. 387 oldal.

¹⁰ Y., M.—J. Chombart de Lauwe: Psychopathologie sociale de l'enfant inadapté. Kiadta az CNRS. Második kiadás, 1967. 270 oldal.

gyermek kapcsolat erősen lefokozódik. A gyermekek viselkedésében jól tükröződik az apa és az anya foglalkozása, az anya egyéb köteles elfoglaltságai. A kis-korúak személyiségzavarai — növekvő vagy csökkenő mértékben — erősen függenek az anya elfoglaltságától.

A széthulló család, a lakóhely gyakori változtatása, a gyermeknek a családi kapcsolatokban elfoglalt bizonytalan helyzete, a testvérek, a család egész társadalmi nivójának ingadozása, az egészség és betegségek, az éjszakai nyugalom — bármennyire is ismertnek tűnnek a szakirodalom nagy témái között — ilyen koncentrált, reális, sokirányú elemzésben mégis egy *imponálóan nagy munka példájával hatnak*.

A feldolgozott adatokból s azok szociológiai, pszichológiai, szociálpszichológiai és pszichiátriai interpretációjából egyszerű séma szűrhető ki. Kétféle gyermek van: olyan, amelyik egészségesen születik és olyan, amelyik kisebb-nagyobb mértékben örökletes bajban szenved. A vizsgálatok azonban azt mutatták, hogy az *egészséges gyermek is határeset, személyiségének alakulása a környezet hatásától függ*.

Ennek bizonyítása — főként a francia munkásosztály körében felvett adatok alapján — *a könyvet szinte társadalomrajzzá avatja, amelynek olvasása közben szertefoszlanak a francia fogyasztói társadalomról alkotott illúziók, s ehhez bőségesen elég a marginális helyzetben élő gyermekek társadalomlélektani szociográfiája*.

Az adatfelvételen nyugvó, szociografikus kutatásokat gyakran éri az a megjegyzés, hogy elméleti alapjaik ingatagok, az interpretációk nem tudják tartani azt a színvonalat, amelyet az adatfelvétel gondossága megérdemelne.

P.-H. Chombart de Lauwe professzor munkásságában két olyan könyvet „figyeltem” meg az ilyenfajta kétségek tudatos „ellenőrzéseként”, amelyek alkalmasak arra, hogy felfedjék, *milyen elméleti orientáció munkál a vizsgálatok mögött*.

Az „Image de la culture”¹¹ (A kultúra fogalma — a könyv tartalmának ismertetésében az „image”-t nem a *kép, képzet*, hanem a *fogalom* magyar megfelelőjével társítom) főként az új városnegyedek és a munkások körében végzett vizsgálatok elméleti összerendezéseként hat. A műnek természetesen tartalmaznia kell a kultúra valamilyen fogalmát, azt, amelyet a szerző magáénak vall.

A kultúra lényegéhez három megközelítés nélkülözhetetlen: a személyiség kibontakozása a társas közegben; annak tudata, hogy vannak zárt és rétegkultúrák; az egyetemesség felé haladó kultúra feltételezése. („Pour notre part, nous insistons ici sur trois aspects qui nous paraissent essentiels: la culture comme développement de la personne dans la société, les cultures propres à des sociétés ou des milieux sociaux particuliers, le développement d’une culture universelle.”¹²

Hasonló módon próbáltam esszenciális álláspontot találni egy másik munkában — „Pour l’Université — Avant, pendant et après mai 1968”.¹³

A könyvről ezúttal csak annyit, hogy P.-H. Chombart de Lauwe kezdő kutatóként részt vett a Langevin—Wallon-terv kidolgozásában, s érdeklődése az oktatásügy iránt nem szakadt meg azután sem. 1968 májusában jelen volt a diákok tömeges akcióinál, részt vett vitáikban akkor is, ha egyes csoportosulások nézeteit nem osztotta. Élményeit és az egyetem megújulásáról kialakult nézeteit foglalta össze az események közvetlen hatására.

¹¹ P.—H. Chombart de Lauwe: Images de la culture Les Éditions Ouvrières, 1966. 182 oldal.

¹² Image de la culture, 16.

¹³ P.—H. Chombart de Lauwe: Pour l’Université — Avant, pendant et après mai 1968. Payot, Paris, 1968. 173 oldal.

A diákmozgalom lendületéből és erejéből kitetszett, hogy a személyes aspirációk az együttműködésben válhatnak konstruktívvá, ha... A társulások ugyanis valamilyen struktúrában keresik helyüket, amelyek a gazdasági-technikai fejlődésnek is függvényei.

A fiatalok elemi erejű társulásai vagy a társulások szétesése *olyan folyamatokba ágyazottak, amelyekre visszahatni egyben a szabadság kritériuma is.* („Pour conclure, disons alors, une fois de plus, que les aspirations exprimées au niveau de l'unité élémentaire de vie sociale ou diffusées par les moyens de communications de masse, si elles sont engendrées dans un processus de transformations matérielles, peuvent en retour orienter ces transformations. Dans ce jeu complexe et tendu se situe la marge de liberté pour laquelle les hommes peuvent vivre et mourir.”¹⁴)

Pierre BOURDIEU professzor Jean-Claude PASSERON szerzőtárssal, Michel Eliard közreműködésével 1964-ben tette közzé a „Les étudiants et leurs études” c. vizsgálatot.¹⁵

Az adatfelvétel 1961—62 és 1962—63-ban történt, a munkatársak segítségével, és több francia város egyetemére terjedt ki (Rennes, Bordeaux, Lille, Toulouse, Dijon, Paris, Lyon). A vizsgálatot 1963—64-ben kiegészítették.

A kutatás megszervezése és közreadása iskolapéldája lehet annak, hogyan lehet egy reprezentatív vizsgálatot a valóságot híven tükröző szempontok köré rendezni a kérdésfeltevéstől a begyűjtött adatok rendszerezéséig, az áttekinthető táblázatokba foglalásig, elemzésig és téziszszerű lezárásig. A szempontok, amelyek természetesen a francia társadalmi-gazdasági és művelődési viszonyokat tükrözik: az életkor; a tanév szerepe; létfeltételek; jövedelmek; iskolai „magatartás” (comportment); elkötelezettségek (pl. politikaiak) és vélemények; bekapcsolódás a szakszervezeti mozgalomba; baloldaliság (l'engagement à gauche; nem tévesztendő össze sem a „balosság”-gal, sem az „új baloldal”-lal); vallási hovatartozás; filozófia és szociológia szakos hallgatók életkora; az érettségi jellegének megválasztása; lakás; a tanulmányokon kívüli munka; jövedelemforrások; származás; az életpálya megválasztása; menetközbeni megváltoztatása; — nem sorolom fel valamennyi szempontot, még kevésbé azt a logikát, amely összefűzi ezeket. Még kell még említeni, hogy az adatok bontásában külön találjuk a fiúkat és a lányokat, különös hangsúllyal a párisiakat, külön választva a vidékieket.

Az egész vizsgálat tartalmának jellegében *döntő, hogy felfigyelt a kulturális privilégiumokra, amelyek a család társadalmi rangjából következnek.*

A képzésre-tanulásra vonatkozó kérdések körén kívül nagyon jelentős volt a művelődés egyéb feltételeinek vizsgálata, a színház, a muzsika, a festészet, a mozi, a könyvek, a jazz hatása.

A vizsgálatban lélektani szempontok is helyet kaptak, pl. az önértékelés és tanulmányi eredmények kapcsolata.

A méreteiben szinte hatalmasnak mondható vizsgálat *zárótétele* nagyon rövid, mindössze 11 soros, s lényege: *a képességekről, tehetségekről alkotott felfogásban (ideológiában) a valóságos társadalmi viszonyok tükröződnek. Az olyan pedagógiának, amelyet az elvont lélektani tételekre építenek, alapja csak a kulturális egyenlőtlenségek szociológiája lehet.* („Les classes privilégiées peuvent même trouver dans l'idéologie du „don” une légitimation de leur privilège culturel... La sociologie des inégalités culturelles est le seul fondement possible pour une pédagogie qui ne veut pas s'en tenir aux abstractions psychologiques.”¹⁶)

¹⁴ Pour l'Université, 39.

¹⁵ Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron: Les étudiants et leurs études. Mouton, Paris — La Haye, 1964. 149 oldal.

¹⁶ Les étudiants et leurs études, 123.

Ebből a gyűjtésből keletkezett a „Les Héritiers” c. jóval ismertebb munka,¹⁷ amely címével jelezte az alapját képező vizsgálat konklúzióját: az iskolarendszer a francia társadalom osztályszerkezetét örökíti át.

Ez a könyv 16 féle felsőfokú tanulmányi ágazatban mutat be 9 féle társadalmi réteget. A munkás és paraszt származású hallgatók számaránya 14⁰/₀. A vezető-értelmiség és szabadfoglalkozásúak gyermekeié 57⁰/₀.

A faluról jött fiataloknak csak 14 százaléka részesül szüleitől anyagi támogatásban. Egy más bontásban, hasonló sorsúakkal együtt 36⁰/₀-uk dolgozik a tanulmányokkal egyidejűleg.

A vezető értelmiség fiataljainak 50⁰/₀-a szülei otthonában lakik, és 58⁰/₀-uk semmiféle más munkát nem végez a tanuláson kívül.

Az anyagi ellátottság szempontjából a legalsóbb rétegek fiataljainak csak 20⁰/₀-a jut el koncertre, 21⁰/₀-uk múzeumba; a mai festészet iránt 15⁰/₀-uk érdeklődik; a zenét személyesen 15⁰/₀ műveli.

A vagyonosok gyermekeinek 80⁰/₀-a rendelkezik művészettel foglalkozó könyvekkel; 75⁰/₀-uk látogatja az avant garde színházakat; a modern zenét 68⁰/₀-uk kedveli; filmrendezők iránt 64⁰/₀ érdeklődik.

A jól szituáltak azok, akik megengedhetik maguknak a kulturális kedvteléseket; ők azok, akiknek olvasmányaik nem tapadnak csak a tananyaghoz. Ők választanak egyazon periódusban többféle szakot is, ezek között olyant is, amely a választott pályától viszonylag távol esik; ennek a rétegnek a tanulmányi eredményei stabilitásról, az eredmények egyenletes színvonaltartásáról tanúskodnak.

A tanuláshoz, a felsőfokú képzéshez való viszony mély elemzése során természetesen szintén felmerül a *kultúra* fogalma, s a kultúra birtokbavételének az a módja, amely alkotó azok részéről, akik birtokba veszik. („... culture, c'est-à-dire d'un acquis où la manière d'acquérir est constructive de ce qui est acquis.”¹⁸)

A „Les Héritiers” egyenes folytatásaként keletkezett a „La Reproduction”,¹⁹ amely egybefűzött két „kötetből” áll: 1. A burkolt erőszak elméleti alapjai; 2. A társadalmi rend fenntartása.

Míg az előző két művet az adatok gazdagsága teszi rendkívül tanulságossá, ezúttal az évek óta folyó empirikus kutatásoknak mintegy végkifejletével kemény állításaival, *téziseinek sorozatával találkozunk*: az iskola a társadalmi szelektálás burkolt intézménye; a tanulók már az iskolába lépés előtt egyenlőtlen feltételekkel kerülnek szűrésre; az írásbeliség és egész tradícióköre a társadalmi konzerválás eszköze; a pedagógia illetékessége a szelektálásban a nyelvhasználat közvetítésével érvényesül; a vizsgák szelektív szerepet töltenek be a társadalmi rétegeződésre való hatásukban; a műveltség megszerzése a függetlenség látszatát kelti, valóban azonban maga a teljes függés; az oktatás rendszere és módja ideológiai szerepet tölt be. (A könyvnek a legutolsó szempontban említett része magyarul is megjelent.²⁰)

Bár a könyv elsősorban elméleti tartásával jellemezhető, adatai szintén nem érdektelenek.

A felsőfokú képzésben azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek szülei mezőgazdasági munkások, a humán szakon 50⁰/₀-ot tesz ki. Ugyanez a kategória a

¹⁷ Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron: Les Héritiers — Les étudiants et la culture. Les Éditions de Minuit, 1964. 179 oldal.

¹⁸ Les Héritiers, 43.

¹⁹ Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron: La Reproduction — Éléments pour une théorie du système d'enseignement. Paris, Éditions de Minuit, 1970. 283 oldal.

²⁰ Megtalálható Az iskola szociológiai problémái c. kötetben.

gyógyszerszakon 0%. A tulajdonviszonyok tükröződnek a következő adatban is: földműveléssel foglalkozó kistulajdonosok gyermekei a természettudományi szakokon 39,2%-kal, a humán szakokon 38,1%-kal vannak képviselve, de pl. a gyógyszerész szak iránti érdeklődésük szintén kívülről korlátozott, s 3,1%-ban nyilvánul meg. A munkásszarmazásuk a természettudományi ágazatokban 42,8%-ban, a humán szakokon 39,9%-kal képviseltek; a gyógyszerészet iránt csupán 1%-uk érdeklődik. (Csak emlékeztetőül jegyzem meg, hogy kapitalista viszonyok között a gyógyszerész szak öröklődő „vagyon”.)

A társadalmat irányító szakmákban a hallgatók többsége a közép- és felső rétegek gyermekeiből kerül ki. Az alsóbb rétegek (parasztok, munkások) érdeklődése a humán szakok iránt nem válik „társadalmi erővé”, mert *a képzés a társadalom igényeihez idomítja őket.*

Tételesem: a pedagógiai ráhatás, objektív környezetében — tehát a francia társadalmi viszonyok között — *a burkolt kényszer formája* („la violence symbolique), *a kulturális hatalom gyakorlása.* („Toute action pédagogique — kiemelés P. B. — est objectivement une violence symbolique en tout qu'imposition, par un pouvoir arbitraire, d'un arbitraire culturel.”²¹)²²

Hasonló determinista álláspontot képvisel Claude GRIGNONnak a „L'ordre des choses” c. műve,²³ amely a mai francia technikai képzés társadalmi meghatározottságát mutatja be, elsősorban a fiatalok iskolai karrierje és munkahelyi karrierjének esélyei szempontjából.

*

Az aktuális társadalmi kérdésekre beállított nevelésszociológiai munkák egy további típusát olyan művekkel jellemzem, amelyeknek *tárgya az iskola, az iskolán belüli nevelés.*

1971-ben jelent meg Christian BAUDELLOT és Roger ESTABLET monográfiája a francia iskola társadalmi funkciójáról „L'École capitaliste en France” címmel.²⁴

A könyvet a szerzők ideológiai vitát kiváltó szándékkal, a francia iskolarendszerről alkotott illúziók eloszlatásának szánták. Támadják az iskolarendszer egységéről alkotott nézeteket; azt, hogy az alapozó elemi iskola olyan értelemben volna mindenki iskolája, hogy mindenkinek egyaránt adna perspektívát a művelődéshez.

Az iskola a maga képére és hasonlatosságára formálja az átlag tanulót, s újra termeli a kapitalista társadalom számára azt az embert, amelyre annak szüksége van. Az iskola mint szervezet részese az osztályharcnak; az oktatók nem ideális nevelők, hanem e folyamat újratermelői.

Erről az élesen exponált témavezetésről a könyv fejezetei is félreérthetetlenül meggyőzhetik a könyvbé akárcsak bepillantó olvasót. (École unique — école divisée . . . Les illusion de l'unité de l'école . . . L'école divisée . . . L'appareil scolaire et la lutte idéologique de classes . . . C'est l'école primaire qui divise . . . Qu'est-ce qu'un élève normal? . . . Qui rééduque qui?)

A francia iskolát a közfelfogás indifferensnek tartja a társadalmi igazságtalanságokkal szemben. A közhiedelemben az él, hogy a francia nevelés homogén realitás, koherens erő a társadalom különböző rétegei számára, egységes és egységesítő. („L'école se présente spontanément sous la figure de l'unité. On parle de l'École, du système scolaire ou d'enseignement comme d'une réalité

²¹ La Reproduction, 19.

²² Bourdieu-Passeron La Reproduction c. műve vitát váltott ki, amelynek visszhangja a magyar társadalomtudományi sajtóban is megtalálható. Valóság, 1973. 7. sz. 111—113. Vita Bourdieu körül.

²³ Claude Grignon: L'ordre des choses. Éditions de Minuit, 1972. 363 oldal.

²⁴ Christian Baudelot, Roger Establet: L'École capitaliste en France. Édition Francois Maspero, Paris, 1971. 340 oldal.

homogène et cohérente. Cette représentation s'organise autour de deux thèmes principaux: l'unité de l'école et l'école unificatrice."²⁵⁾

A beiskolázási adatok alaposan megcáfolják ezt a hiedelmet. A franciaországi vezetőkaderek gyermekeinek 76,00%-a életkorának megfelelően vagy valamivel korábban fejezi be az alapfokú iskolát; a munkások gyermekeinek 74,30%-a kisebb-nagyobb mértékben nem tudja időre befejezni az elemi tanulmányi szakaszt.

Az elkösdítésben jelentős szerepe van az osztályozásnak, értékelésnek. Még a mérés klasszikus eljárásai, mint a Binet-Simon féle tesztek s ezek átdolgozott változatai is „röffel” mérik a gyermeket, s ez a mérés nem más, mint azoknak a normáknak az ellenőrzése, amelyeket az iskola erőszakol rá a gyermekre. („Il ne s'agit pas ici seulement d'une simple classification ni d'une simple mesure. L'application de mêmes normes scolaire à tous produit des effets réels . . . Certes, les échelles classiques de l'intelligence . . . mesurent les enfants à l'aune des critères et des normes scolaires. Mais il faut voir que ce qu'elles mesurent . . . , ce sont les effets réellement produits dans la pratique, par l'imposition de ces normes scolaires.”)²⁶⁾

Kár, hogy a szerzők nem mentesek az „új baloldal” divatos beütéseitől, a kapitalizmust bíráló francia értelmiség körében felkapott maoista frazeológiától. Ez nemcsak a szovjet — s általunk jól ismert — Kairov pedagógiai munkásságának egyoldalú bírálatából tűnik ki (gondolom, a magyar olvasó számára egyáltalán nem meggyőző azt olvasni, hogy Kairov „revizionista”). A könyv záróakkordjai nyitott problémának nyilvánítják a kapitalista és szocialista iskola eredményeinek összevetését. („Le prolétariat cherche à transformer le monde, et la bourgeoisie, selon sa sienne. À cet égard, la question de savoir qui l'emportera, du socialisme ou du capitalisme, n'est pas encore résolue.”²⁷⁾ Ezek a sorok Mao-cet-tungtól származnak.)

Kritikai nevelésszociológiai munka M. LOBROT 1966-ban megjelent könyve az intézményes nevelésről „La pédagogie institutionnelle”²⁸⁾ címmel. A munka két nagy része a mondanivaló tendenciáját félreérthetlenné teszi: pedagógia és bürokrácia; pedagógia és öngazgatás.

Lobrot könyve egy sorozat része, amely az emberrel és szervezeteivel (Hommes et Organisations) foglalkozik. Az előszó (J. Ardoino tollából) a könyv szociológiai indíttatását hangsúlyozza. Minden szervezett emberi együttesben öt fokozatot ismerhetünk fel: a személyiséget, a személyek közötti kapcsolatokat, a csoportot, a szervezetet és az intézményeket.

A könyv első nagyobb része azt a történelmi folyamatot mutatja be, ahogyan a pedagógia elbürokratizálódott, s mint általában a bürokrácia, az uralkodás, a mások alávetésének eszközévé vált.

A második rész ezzel szembeesíti az öngazgatás lehetőségét. („La pédagogie institutionnelle se définit donc d'une part par la vacance du pouvoir dans un group donné et d'autre part par la possibilité donnée au groupe de se trouver des institutions satisfaisantes, grâce aux initiatives divergents des participants.”²⁹⁾

Lobrot kritikája az intézményes nevelésről végkicsengésében az „új baloldalra” jellemző utópiába csap át a nevelés mindenhatóságáról: A kultúra mindenkié! Sartre-től kölcsönözve: Az ember nem más, mint cselekedeteinek összessége. Csak a nevelés teheti érdekeltté saját életének alakításában! („La culture est faite pour tous.” „L'Homme . . . n'est rien d'autre que l'ensemble de ses actes, rien d'autre que sa vie.” „Mais naturellement il n'y a que l'école qui puisse lui donner ce genre d'intérêt.”³⁰⁾

²⁵⁾ L'École capitaliste en France, 10.

²⁶⁾ Uo. 216.

²⁷⁾ Uo. 323.

²⁸⁾ M. Lobrot: La pédagogie institutionnelle. Édition Gauthier-Villars, Paris, 1966. 280 oldal.

²⁹⁾ Uo. 215.

³⁰⁾ Uo. 242.

Nemcsak kritikájában, de modelljeiben is földönjáró jó munka Suzanne MOLLO „L' école dans la société” c. nagyszabású könyve,³¹ amely az iskola szerepét elemzi a társadalom részére képezett modellek szempontjából.

A könyv neveléstörténeti bevezető fejezetét aktuális kérdésfeltevések követik. Hogyan jelenik meg a társadalom az iskolai tankönyvekben (ebből részletek a közelmúltban magyarul is megjelentek³²); a tanítók és tanulók típusai; a tanuló élete, munkája; milyennek látja a tanuló a tanuló és milyennek a tanár? milyen a jó tanuló? milyennek látják a tanárt a tanulók?

Suzanne Mollo számtalan vizsgálatot végzett a felvetett kérdések érdekében, hogy azok tükrében, a különböző elvárások alapján a modellek normatív meghatározásához juthasson.

Munkájában az iskola emberformáló szerepének elemzése adja a vezérfonalat és a pedagógiai klisékkel és konvenciókkal való szembe fordulása hat annyira újszerűen, hogy úgy érezzük, *a nevelésszociológia valóban alkalmas arra, hogy ne csak megmagyarázza nevelés és társadalom kapcsolatát, hanem azt előremutatóan gazdagítsa is.*

A francia nevelésszociológia műhelyei között — most csupán említem, de részletes ismertetésére nem térek ki — jelentős szerepet tölt be a *Revue française de sociologie* nevű folyóirat, amely rendszeresen közöl nevelésszociológiai cikkeket is, s 1967-ben és 1968-ban egy-egy külön számot is kiadott (I—II; tematikájuk egységes volt) a nevelésszociológia tárgyköréből. (Az iskolai „zűrzés”-kel foglalkozó tanulmány magyarul is megjelent.)³³

A nevelésszociológia művelői közül szélesen ívelő társadalomkritikai munkásságával emelkedik ki Viviane ISAMBERT—JAMATI. Munkahelye a Centre d'Études Sociologiques. (Munkásságának javarészét ismerem, minthogy azonban huzamosabb időt nem tölthettem a Centre d'Études Sociologiques-ban, ezért ennek az oeuvre-nek az ismertetésétől most eltekintek.)

Összegezve a szándékot, amelyből tájékoztató tanulmányom fakadt, úgy látom, hogy a nevelésszociológia mai magyar művelésének „szektoraiból” jórészt hiányzik az, amelyről hírt szándékoztam adni.

Viszonylag meghonosodott nálunk is a *csoportdinamika*, főleg angol nyelvű s nem kis részben amerikai szakirodalom alapján. Eléggé gyakori ma már az *interperszonális kapcsolatok vizsgálata a nevelésben*, elsősorban a tanár-diák viszony. Újabban az iskolára mint szervezetre vonatkozó kutatások is kezdik felkelteni az érdeklődést (*iskolaszociológia, iskolakutatás*).

Jórészt hiányzik ma még nálunk az a *fajta nevelésszociológia, amely a nevelés társadalmi szerepét a makrostruktúrában vizsgálja*. Erre a hiányra pár éve figyeltünk fel, a művelődési monopólium rejtve még mindig érvényesülő hatása miatt.

A nevelésszociológiának azt az ágát, amelyet bemutattam, azonban nem csak esetenként szembeötlő nagyobb problémák felderítésére használhatjuk fel, hanem a *művelődés és intézményeinek tervezésében is.*

Az, amit mi „társadalmi szükségletnek” nevezünk a nevelésben, társadalmi meghatározottságot is jelent, s ennek hazai marxista elemzésével még adószai vagyunk önmagunknak. S minthogy a nevelés előmozdítója is a társadalmi haladásnak, nevelés- és művelődésszociológiai kutatásainkat *szükséges volna azoknak a mechanizmusoknak a vizsgálatára is kiterjesztenünk, amelyek a nevelés-művelődés társadalomra való visszahatása közben érvényesítik a maguk törvényszerűségeit.*

³¹ Suzanne Mollo: L'École dans la société — Psychologie des modèles éducatifs. Éd. Dunod, Paris, 1970. 306 oldal.

³² Az iskola szociológiai problémái c. kötetben.

³³ Az iskola szociológiai problémái c. kötetben.

A hatás-visszahatás-kölcsönhatás determinációján kívül talán sikerülne figyelmünket kiterjeszteni olyan jelenségekre is, amelyeket „indeterminálnak” vagyunk kénytelen vélni, amíg keletkezésüket meg nem fejtjük. S hogy mily fontos jelenségek tartozhatnak az okaikban még „megfejtetlenek” közé, elég, ha csak egyet-kettőt említünk.

A dolgozó osztályok egyes rétegeinek gyermekei nem kis mértékben tanúsítanak érdektelenséget a tanulással s a tanuláshoz kötött pályákkal szemben. Az okok minden bizonnyal kétoldaliak; egyrészt összefüggnek ennek a tanulótípusnak a családjában általános életstratégiákkal, másrészt az iskola közönyével olyan tanulókkal szemben, akik elvetik a sztereotip pedagógiai kliséket. A problémát csak tetézi az, hogy éppen ebből a család- vagy rétegtípusból kerül ki a szakmunkásképző intézetek tanulóinak többsége — az általános iskolát elvégzett s tovább tanuló fiataloknak szinte fele — s ez a hagyományos „diák”-nak egyáltalán nem is mondható típus a tradicionális tanulással szemben nagyfokú érdektelenséget tanúsít — amely szerencsére a szakma közvetlen ipari elsajátítását már nem érinti —, s ráadásul olyan iskolai szervezetben, amelynek oktatási hajlékonysága és színvonala — kevés kivételtől eltekintve — a szerény iskolai felszerelés birtokában nem is alkalmas a tanulóban kialakult belső ellenállást a tradicionális képzés fogyatékoságaival szemben lebontani, s átépíteni a pályához igazodó korszerű érdeklődéssé a kultúra iránt.

Ugyancsak nevelésszociológiai, művelődésszociológiai megközelítésre volna ahhoz szükség, hogy megértsük, hogy él rejtve *egy* szervezeten belül a gimnáziumban egy olyan középiskola, amely alkalmas a felsőfokú előkészítésre s egy olyan középiskola, amely a serdülő fiatalok szervezett nevelési-képzési igényű nappali tartózkodási helyének felemás színvonalát is alig tudja meghaladni.

A mi kérdésfeltevéseink természetesen mások, mint pl. a kapitalista Franciaországban élő nevelésszociológusoké. De a nevelésszociológia jelzett ágazatának lehetőségei nálunk sem kevésbé jelentősek, mint ott.

VERESS JUDIT

AUSZTRIA KÖZOKTATÁS ÜGYE

E cikk célja dokumentumok és személyes tapasztalatok alapján elsősorban az osztrák közoktatásról vázlatos keresztmetszetet adni és utalásszerűen foglalni az egyes iskolatípusok pedagógusképzésének, ellátottságának helyzetével. Eme áttekintés előtt emlékeztetünk arra, hogy a Magyar Pedagógia tíz évvel ezelőtt képet adott az iskolareform indulásáról.¹ Most egy rövid történelmi kép és a reformtervek ismertetése mellett már utalni lehet az elgondolások megvalósulásának helyzetére, ütemére is.

Történelmi előzmények

Az osztrák iskolai oktatás kezdetei a *középkori kolostori iskolákhoz* nyúlnak vissza, virágzásuk a XI. század végén kezdődött. A II. Henrik herceg által 1115-ben alapított mai Schottengymnasium napjainkban is a főváros egyik jeles oktatási intézménye. A német nyelvterület első egyetemét 1365. március 12-i

¹ Pásztor József: Az új osztrák iskolatörvények és Ausztria nevelés- és oktatásügye. Magyar Pedagógia, 1963. 2. sz.